

Broj 01/ 3517

Podgorica, 22.11.2022.godine

UNIVERZITET CRNE GORE
-Odboru za doktorske studije i Senatu-

PODGORICA

Predmet: Materijal za sjednicu Odbora i Senata

Poštovani,

U skladu sa članom 35. Pravila doktorskih studija, dostavljamo Vam materijal za narednu sjednicu Odbora za doktorske studije, odnosno Senata Univerziteta Crne Gore i to:

- obrazac D1 (Ocjena podobnosti doktorske teze i kandidata) sa propratnom dokumentacijom za kandidatkinju mr Draganu Ćirović.

DEKAN
Prof. dr. Mijat Jocić

**UNIVERZITET CRNE GORE
EKONOMSKI FAKULTET PODGORICA
DOKTORSKE STUDIJE**

Br. 01/3516

Podgorica, 22.11.2022.god.

Na osnovu čl. 64. Statuta Univerziteta Crne Gore, člana 34. Pravila doktorskih studija, Vijeće Ekonomskog fakulteta je na sjednici održanoj 22.11.2022.godine donijelo

ODLUKU

1. Usvaja se Izvještaj Komisije za ocjenu podobnosti doktorske teze i kandidata **mr Dragane Ćirović**.
2. Prihvata se kao podobna za izradu doktorska teza pod nazivom „**Razvoj modela otvorenih i zatvorenih inovacija u funkciji jačanja konkurentnosti mikro, malih i srednjih preduzeća u Crnoj Gori**“ i kandidat **mr Dragana Ćirović**.
3. Predlog dostaviti Odboru za doktorske studije i Senatu Univerziteta Crne Gore koji su nadležni za donošenje konačne Odluke.

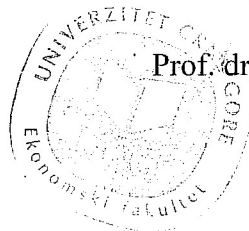
OBRAZLOŽENJE

Vijeće Ekonomskog fakulteta je na sjednici održanoj 22.11.2022.godine razmatralo Izvještaj Komisije za ocjenu podobnosti doktorske teze „**Razvoj modela otvorenih i zatvorenih inovacija u funkciji jačanja konkurentnosti mikro, malih i srednjih preduzeća u Crnoj Gori**“ i kandidata **mr Dragane Ćirović**.

Na osnovu izloženog odlučeno je kao u dispozitivu.

DEKAN

Prof. dr Mijat Jocić

DOSTAVLJENO:

- a/a
- referentu doktorskih studija,
- Centru za doktorske studije,
- Senatu UCG.

OCJENA PODOBNOSTI DOKTORSKE TEZE I KANDIDATA

OPŠTI PODACI O DOKTORANDU	
Titula, ime i prezime	mr Dragana Ćirović
Fakultet	Ekonomski fakultet Podgorica, Univerzitet Crne Gore
Studijski program	Doktorske studije ekonomije
Broj indeksa	5/2019
Podaci o magistarskom radu	Naziv: „Specifičnosti kreiranja optimalnog marketing miksa na tržištu organskih proizvoda u Crnoj Gori“ Naučna oblast: Menadžment i marketing Institucija na kojoj su završene magistarske studije: Ekonomski fakultet Podgorica, Univerzitet Crne Gore Godina završetka: 2019 Srednja ocjena: 10,00
NASLOV PREDLOŽENE TEME	
Na službenom jeziku	Razvoj modela otvorenih i zatvorenih inovacija u funkciji jačanja konkurentnosti mikro, malih i srednjih preduzeća u Crnoj Gori
Na engleskom jeziku	Model development of open and closed innovations in the function of strengthening the competitiveness of micro, small and medium-sized enterprises in Montenegro
Datum prihvatanja teme i kandidata na sjednici Vijeća organizacione jedinice	21.10.2022.
Naučna oblast doktorske disertacije	Menadžment i marketing (uža oblast – Preduzetništvo)
Za navedenu oblast matični su sljedeći fakulteti Ekonomski fakultet Podgorica, Univerzitet Crne Gore	
A. IZVJEŠTAJ SA JAVNE ODBRANE POLAZNIH ISTRAŽIVANJA DOKTORSKE DISERTACIJE	
<p>Javna odbrana polaznih istraživanja kandidata mr Dragane Ćirović organizovana je na Ekonomskom fakultetu Univerziteta Crne Gore, u Podgorici (sala <i>Tempus</i>), u petak, 18. novembra 2022. godine, sa početkom u 09:30h, pred Komisijom u sastavu: doc. dr Mirjana Kuljak (predsjednica Komisije), prof. dr Marina Dabić (prvi mentor), prof. dr Boban Melović (drugi mentor), prof. dr Slavica Mitrović Veljković (član Komisije) i doc. dr Tamara Backović (član Komisije).</p> <p>Predsjednica Komisije, doc. dr Mirjana Kuljak, upoznala je članove Komisije i kandidata sa procedurom odbrane, nakon čega je kandidat izložio rezultate dosadašnjeg rada, kao i zaključke do kojih je došao tokom polaznih istraživanja.</p>	

U svom izlaganju, kandidat je obrazložio temu, predstavio rezultate polaznih istraživanja i izložio detaljan plan istraživanja koji uključuje ciljeve, hipoteze, metodologiju, očekivani naučni doprinos i konsultovanu literaturu. Nakon izlaganja kandidata, uslijedila su pitanja (koja su data u prilogu), sugestije i diskusija članova Komisije sa kandidatom.

Komisija je uzimajući u obzir kvalitet sprovedenih polaznih istraživanja i kvalitet odbrane, jednoglasno donijela odluku da je kandidat uspješno odbranio sprovedena polazna istraživanja. Odbrana polaznih istraživanja završena je u 10:30h.

B. OCJENA PODOBNOSTI TEME DOKTORSKE DISERTACIJE

B1. Obrazloženje teme

Savremene uslove poslovanja karakteriše sve veća dinamičnost tržišta uslovljena intenziviranjem procesa globalizacije, ubrzanim razvojem tehnologije i jačanjem konkurencije, kako domaće tako i inostrane (Knudsen et al. 2021). U takvim okolnostima, jačanje i realizacija potencijala preduzeća da inoviraju nameće se kao uslov njihovog opstanka i daljeg rasta. Usled vrlo intenzivnog konkurentskog pritiska, jačanje kapaciteta za razvoj inovacija postalo je imperativ na kome počiva konkurentnost privrede bilo koje zemlje, uključujući i Crnu Goru (Bolognini, 2021; Ministarstvo ekonomskog razvoja, 2021).

Naime, u Crnoj Gori je kao jedan od ključnih problema nedovoljne međunarodne konkurentnosti, ali i kao potencijalni ključ budućeg privrednog razvoja, prepoznat upravo razvoj preduzetništva zasnovanog na inovacijama (Ministarstvo ekonomskog razvoja, 2021). Iako su u proteklom periodu značajni napori učinjeni sa ciljem podsticanja razvoja inovativnosti domaće privrede, i dalje su prisutni brojni problemi u ovom domenu. Nedovoljna tržišna orijentisanost, nepostojanje strategije planiranja i razvoja kapaciteta za inoviranje, nespремnost za preuzimanje rizika koji inovativnost neminovno porazumijeva i nedovoljna raspoloživost resursa potrebnih za razvoj inovacija su samo neki od njih (Fabris, 2021; Ministarstvo ekonomije Crne Gore, 2019). Pored toga, dodatni problem čini i nedovoljno razvijena saradnja između akademskog i privrednog sektora u oblasti inovacija, što otežava crnogorskim preduzećima razmjenu ideja i dijeljenje rizika, čime se stvara dodatna barijera razvoju inovacija (Fabris, 2021; Ministarstvo ekonomije Crne Gore, 2019). Stoga je pružanje podrške istraživačkim i komercijalnim projektima i inovacijama prepoznato kao jedan od ključnih preduslova ostvarivanja budućeg privrednog razvoja zemlje, te jačanja konkurentnosti domaćih preduzeća u uslovima globalizacije, kako na domaćem, tako i na međunarodnom tržištu.

Razvoj inovativnosti preduzeća je u literaturi i praksi prepoznat kao osnovna pretpostavka jačanja ne samo konkurentnosti i performansi pojedinačnih preduzeća, već i konkurentnosti privrede u cjelini, te predstavlja imperativ naročito za male i nedovoljno razvijene ekonomije, kao što je Crna Gora (Iarmosh, 2021; Krammer, 2017; Miljić et al. 2016). Ovakve privrede najčešće karakterišu ograničena veličina tržišta, uz pretežno mala preduzeća koja svoj opstanak zasnivaju na targetiranju lokalnih tržišnih niša malog obima, koje nisu privlačne jačoj, inostranoj konkurenciji (Popkova et al. 2018; Ivanović-Đukić i Lazić, 2014). U takvim uslovima, ostvarivanje značajnijeg rasta pojedinačnih preduzeća (a time i privrede u cjelini) je veoma otežano, uzimajući u obzir nedovoljnu finansijsku i tržišnu snagu domaćih preduzeća u odnosu na konkurenciju. Otuda se značajniji privredni rast i razvoj može ostvariti jedino kroz jačanje preduzetničke aktivnosti preduzeća zasnovane na inovacijama, odnosno kroz

osnaživanje primjene strategijskog preduzetništva od strane pojedinačnih preduzeća (Schot & Steinmueller, 2016). Razvoj i primjena inovacija omogućava preduzećima iz nedovoljno razvijenih ekonomija da plasiraju nove proizvode i usluge na tržište, koji, zahvaljujući jedinstvenim specifikacijama, posjeduju veću vrijednost za potrošače u odnosu na konkurentske. Istovremeno, uvođenje inovacija u okviru poslovnih procesa omogućava povećanje njihove efikasnosti, a time i sticanje cjenovne konkurentnosti preduzeća (Schot i Steinmueller, 2016; Ivanović-Đukić i Lazić, 2014). Stoga, istraživanje svih relevantnih determinanti koje određuju stepen inovativnosti preduzeća, kao i kreiranje seta podrške kroz instrumente ekonomske politike, predstavljaju osnov privrednog rasta i jačanja međunarodne konkurentnosti malih i nedovoljno razvijenih ekonomija, poput Crne Gore.

Međutim, da bi preduzeća unaprijedila svoj potencijal za razvoj inovacija, te da bi bio osmišljen adekvatan program podrške preduzećima u tom procesu, neophodno je razumjeti koji faktori imaju najsnažniji uticaj na razvoj aktivnosti inoviranja, kao i prirodu njihovog uticaja, te u kojoj mjeri su preduzeća sposobna da njihov pozitivan uticaj iskoriste za jačanje sopstvenih potencijala za inoviranje. Pri tome, važno je istaći da ovo pitanje naročito dobija na značaju kada je riječ o sektoru mikro, malih i srednjih preduzeća (MSP), uzimajući u obzir njihove specifičnosti u poređenju sa velikim preduzećima. Razlog tome proizilazi iz činjenice da MSP karakteriše manja količina raspoloživih finansijskih resursa, jednostavnija organizaciona struktura uz najčešće odsustvo sektora za istraživanje i razvoj, ali i nedovoljan kapacitet ljudskih resursa, koji je uglavnom posvećen obavljanju tekućih poslovnih procesa (Gentile-Lüdecke et al. 2020).

Važno je napomenuti da kompleksnost faktora koji determinišu stepen inovativnosti preduzeća, a time i privrede jedne zemlje, onemogućava jednostavan prenos pozitivnih praksi iz jednog poslovnog okruženja u drugi (Švarc i Dabić, 2021). Ovakva realnost nameće potrebu za kontinuiranim istraživanjem u datoj oblasti, kako bi se u potpunosti razumjeli međuzavisni efekti niza faktora koji utiču na inovativnost preduzeća, a koji preovladavaju na određenom geografskom tržištu, ali i kako bi privredni subjekti na pravi način odgovorili promjenama koje se dešavaju u pogledu djelovanja svakog od njih. Međutim, u Crnoj Gori nema sprovedenih istraživanja koja analiziraju uticaj spoljašnjih i unutrašnjih determinanti inovativnosti preduzeća i barijera koje se javljaju u procesu razvoja inovacija. Nejasno je u kojoj mjeri preduzeća primjenjuju koncept otvorenih inovacija i koliko su uopšte otvorena za saradnju sa spoljašnjim partnerima, sa ciljem usvajanja novih znanja i transfera ideja i tehnologija neophodnih za razvoj inovacija. Osim toga, nema istraživanja koja analiziraju u kojoj mjeri crnogorska preduzeća ulažu u sektor za istraživanje i razvoj (I&R) i koliko je organizaciona kultura, koja preovladava u crnogorskim preduzećima, orijentisana ka razvoju inovacija. Ova tematika je nedovoljno istražena i u zemljama regiona, što dodatno ističe značaj sprovođenja kontinuiranih istraživanja u ovoj oblasti.

Polazeći od uočenog istraživačkog jaza, ali i činjenice da 99,8% svih preduzeća u Crnoj Gori pripada kategoriji MSP (Monstat, 2021), u fokusu ovog rada biće traženje odgovora na nekoliko istraživačkih pitanja: Koliko su MSP u Crnoj Gori otvorena za saradnju sa drugim preduzećima i organizacijama u procesu razvoja inovacija? Da li MSP u Crnoj Gori uvođenje inovacija prepoznaju kao način prilagođavanja turbulentnom poslovnom okruženju i da li ih uspješno koriste za jačanje svoje konkurentske prednosti na tržištu? U kojoj mjeri ova preduzeća razvijaju unutrašnje determinante inovativnosti? Koje su najvažnije barijere sa kojima se MSP u Crnoj Gori suočavaju u procesu razvoja inovacija? Odgovor na navedena istraživačka pitanja biće dat na osnovu testiranja hipoteza definisanih u ovom radu. Dobijeni rezultati i naučno zasnovani zaključci će donosiocima odluka unutar i izvan preduzeća dati

jasne smjernice u pogledu koraka koje je potrebno preduzeti na mikro (nivou preduzeća) i makro nivou (nivou države), sa ciljem stvaranja povoljnog okruženja za razvoj inovativne aktivnosti preduzeća, a time i jačanja konkurentnosti crnogorske privrede u cjelini.

B2. Cilj i hipoteze

Polazeći od rezultata dosadašnjih istraživanja iz oblasti preduzetništva i inovacija, kao i uočenog istraživačkog jaza, definisani su osnovni ciljevi ovog istraživanja:

- istražiti koliko su MSP u Crnoj Gori spremna da usvoje koncept otvorenih inovacija;
- utvrditi koje determinante oblikuju razvoj inovacija od strane ovih preduzeća;
- utvrditi da li i u kojoj mjeri karakteristike tržišta – dinamičnost, intenzitet konkurencije i brzina promjena u tehnologiji, utiču na stimulisanje inovativnosti MSP u Crnoj Gori;
- istražiti koje unutrašnje faktore MSP u Crnoj Gori treba da prilagode kako bi stimulisala generisanje ideja za razvoj novih proizvoda, usluga i procesa;
- prepoznati uzroke barijera čije je uklanjanje neophodno za razvoj inovacija od strane ovih preduzeća;
- istražiti koliko razvoj inovacija doprinosi jačanju konkurentnosti MSP u Crnoj Gori, zasnovanoj na preduzetničkim performansama i
- kreirati model za razvoj otvorenih i zatvorenih inovacija od strane MSP u Crnoj Gori, zasnovan na analizi uticaja spoljašnjih i unutrašnjih faktora na inovativnost ovih preduzeća.

Konačno, ovaj rad nastoji i da utvrdi koliko mjere finansijske podrške od strane države imaju efekta na stimulisanje inovativne aktivnosti preduzeća. Polazeći od navedenih ciljeva istraživanja, definisano je šest (6) generičkih hipoteza sa četiri (4) podhipoteze, koje će biti testirane sprovođenjem empirijskog istraživanja.

Rezultati prethodno sprovedenih istraživanja u datoj oblasti naglašavaju značaj koji ima saradnja preduzeća sa eksternim stejkholderima, odnosno drugim tržišnim akterima, u svrhu jačanja njihovih inovativnih kapaciteta, a time i za razvoj novih proizvoda, usluga i procesa. U tom kontekstu, Marullo et al. (2021), Zu'bi (2016) i Garcia Martinez et al. (2014) posebno ističu značaj saradnje preduzeća sa kupcima, u procesu razvoja inovacija, imajući u vidu da su oni ciljni segment na koji će inovacija biti usmjerena. Sa druge strane, Homfeldt et al. (2019) i Pervan et al. (2015) ističu ulogu dobavljača u tom procesu, kao partnere koji su većinom upoznati sa osnovnim specifičnostima proizvodnih procesa u određenoj oblasti, zbog čega se javljaju kao važan izvor ideja o unapređenju istog. Osim toga, rezultati ranijih istraživanja takođe upućuju i na pozitivan uticaj saradnje preduzeća sa drugim eksternim stejkholderima (kao što su naučno-obrazovne institucije, konkurenti, te vladine organizacije i njihove politike) na razvoj inovativne aktivnosti preduzeća i rast broja razvijenih inovacija (Aloini et al. 2015; Inauen i Schenker-Wicki, 2011; Schroll i Mild, 2011). Jačanje saradnje crnogorskih preduzeća sa naučno-istraživačkim institucijama i drugim tržišnim učesnicima prepoznato je kao jedan od efikasnih načina za stimulisanje razvoja inovacija (Ministarstvo ekonomije Crne Gore, 2019). Ipak, i dalje je nepoznato koliko su crnogorska preduzeća uspješna u procesu usvajanja relevantnog znanja, vještina i tehnologija kroz ostvarivanje takve saradnje. Takođe je nepoznato i kolika je dubina uspostavljene saradnje tj. otvorenosti preduzeća, koja se ogleda u intenzitetu i broju faza u procesu razvoja inovacije u okviru kojih se saradnja realizuje. Nepoznato je i koliki procenat MSP u Crnoj Gori je do sada implementirao koncept razvoja otvorenih

inovacija. Imajući u vidu prethodno navedeno, definisana je prva generička hipoteza sa dvije podhipoteze:

H1: Rast stepena saradnje sa eksternim stakeholderima, u procesu razvoja inovacija, ima pozitivan uticaj na rast inovativnosti MSP u Crnoj Gori.

H1a: MSP u Crnoj Gori karakteriše nizak stepen otvorenosti po dubini u procesu razvoja inovacija.

H1b: Veći je broj zatvorenih nego otvorenih inovacija razvijenih od strane MSP u Crnoj Gori.

Razvoj inovacija naročito dobija na značaju u kontekstu dinamičnog tržišta, sa izraženom konkurencijom i brzim promjenama u tehnologiji (Yoon et al. 2020; Popa et al. 2017; Wynarczyk, 2013). U takvom poslovnom okruženju, razvoj inovacija se nameće kao jedan od načina za sticanje i održavanje konkurentske prednosti, usled čega se dinamičnost tržišta može posmatrati kao determinanta okruženja koja pozitivno utiče na jačanje inovativnosti preduzeća. Sa druge strane, dinamičnost tržišta može imati negativan uticaj na performanse plasiranih inovacija, što je ozbiljna prepreka, ako se ima u vidu da razvoj inovacija može zahtijevati ulaganje značajne količine finansijskih i drugih resursa. Međutim, kako je prethodno navedeno, uloga i značaj dinamičnosti tržišta, u pogledu preferencija potrošača, intenziteta konkurencije i brzine promjena u tehnologiji, još uvijek je nedovoljno istražena i u razvijenim ekonomijama, a naročito u zemljama u razvoju (Li et al. 2021). Ovo pitanje još više dobija na značaju upravo u takvim ekonomijama, uključujući i Crnu Goru, imajući u vidu da je dinamičnost tržišta, u pogledu navedenih karakteristika, veoma izražena, usled otvorenosti ekonomije i potrebe preduzeća da se prilagode globalnim trendovima. Polazeći od nedostatka istraživanja o uticaju ovih determinanti okruženja na razvoj inovacija, naročito u zemljama u razvoju, ali i nedovoljno istraženog pitanja koliko su finansijski podsticaji dizajnirani od strane države efikasni u pogledu stimulisanja inovativne aktivnosti preduzeća u takvim tržišnim uslovima, definisana je druga generička hipoteza sa dvije podhipoteze:

H2: Determinante poslovnog okruženja imaju pozitivan uticaj na razvoj inovacija u MSP u Crnoj Gori.

H2a. Dinamičnost tržišta, kao faktor poslovnog okruženja, ima pozitivan uticaj na razvoj inovacija u MSP u Crnoj Gori.

H2b. Državne mjere finansijske podrške razvoju inovacija, kao faktor poslovnog okruženja, imaju pozitivan uticaj na razvoj inovacija u MSP u Crnoj Gori.

Ipak, bez obzira na to koliko se uže spoljašnje okruženje preduzeća smatra (ne)povoljnim za razvoj inovacija (Ministarstvo ekonomije Crne Gore, 2019), potrebno je unutrašnju organizaciju preduzeća prilagoditi na način koji je pogodan stimulisanju novih ideja i procesu prikupljanja znanja iz okruženja, a koje je neophodan input za generisanje inovacija. U tom kontekstu, Ivanova i Mamedyarov (2019) ističu da je, u uslovima globalne konkurencije i ubrzanih promjena u tehnologiji, za preduzeća od ključnog značaja razvoj sektora za I&R. Ulaganje sredstava u ovaj sektor omogućava razvoj inovacija koje su značajno drugačije od postojećih na tržištu, čime se ostvaruju pozitivni efekti na produktivnost, profitabilnost, prepoznatljivost i tržišni položaj preduzeća (Rai i Gupta, 2022; Audretsch i Belitski, 2020, Ivanova i Mamedyarov, 2019). Da bi navedeni pozitivni efekti bili ostvareni, neophodno je

kontinuirano ulaganje finansijskih i drugih sredstava u ove svrhe. Navedeno predstavlja barijeru naročito u slučaju MSP, koja često ne posjeduju dovoljno sopstvenih sredstava, pa rješenje pronalaze u saradnji sa drugim kompanijama i zajedničkom angažmanu u pogledu razvoja inovacija (Marullo et al. 2020; Zahoor i Al-Tabbaa, 2020). Međutim, u Crnoj Gori nema istraživanja u pogledu stepena do kojeg MSP ulažu sredstva u razvoj ovog sektora. Polazeći od ograničenosti resursa neophodnih za razvoj ovog sektora, sa kojima se MSP suočavaju, definisana je treća hipoteza:

H3. MSP u Crnoj Gori karakteriše nizak stepen ulaganja u I&R, namijenjenih za razvoj inovacija.

Osim sektora za I&R, brojni su unutrašnji faktori koji mogu pozitivno ili negativno uticati na generisanje inovacija. Istraživanja iz ove oblasti su za predmet imala različite interne faktore i njihov uticaj na stimulisanje inovativne aktivnosti preduzeća (Lam et al. 2021; Marullo et al. 2020; Barham et al. 2020; Slavec Gomezel i Rangus, 2019; Rangus i Černe, 2018; Naqshbandi, 2018). Liderstvo, stil upravljanja, preduzetnička proaktivnost i orijentisanost ka znanju i jačanju potencijalnog apsorpcijskog kapaciteta su samo neki od njih (Dabić et al. 2021; Lam et al. 2021; Marullo et al. 2020; Barham et al. 2020). Ipak, dosadašnja istraživanja nisu dala odgovor na pitanje koji od ovih faktora su najvažniji, odnosno kojima od njih je potrebno posvetiti naročitu pažnju. Ovo pitanje naročito dobija na značaju u kontekstu MSP, imajući u vidu da takva preduzeća imaju pretežno manje kompleksnu organizacionu strukturu, te da je fokus često na osnovnim proizvodnim aktivnostima, dok se češće zanemaruje razvoj organizacione kulture usmjerene ka razvoju inovativnosti, a što se ogleda u jačanju preduzetničke orijentacije, razvoju odgovarajućeg stila upravljanja, usmjerenosti na akumulaciju znanja itd. (Yun et al. 2020). Pored navedenog, ranija istraživanja iz oblasti koja su sprovedena u Crnoj Gori i zemljama regiona uglavnom su imala za predmet analizu postojećeg nivoa inovativne aktivnosti, ali bez analize determinanti postojećeg stanja i faktora koje je potrebno unaprijediti radi jačanja inovativnih kapaciteta preduzeća. Stoga je jedan od ciljeva rada utvrditi i u kojoj mjeri MSP u Crnoj Gori razvijaju unutrašnje determinante inovativnosti, kao glavnog preduslova za mogućnost razvoja i plasiranja otvorenih i/ili zatvorenih inovacija na tržište. Kako je prethodno objašnjeno, usled nedostatka podataka i informacija vezanih za unutrašnje faktore koji determinišu razvoj inovacija od strane preduzeća u Crnoj Gori, za odabir internih faktora, koji će biti uključeni u empirijsko istraživanje, uzeti su u obzir rezultati istraživanja sprovedenih u drugim zemljama. Shodno tome, u literaturi se kao najznačajnije unurašnje determinante inovativnosti preduzeća, osim razvijenosti sektora za I&R, posebno ističu liderstvo orijentisano na znanje, preduzetnička otvorenost i potencijalni apsorpcijski kapacitet preduzeća, kao najvažnije odrednice organizacione kulture usmjerene na razvoj inovacija od strane preduzeća. Uzimajući u obzir upravo ove determinante, definisanisana je četvrta hipoteza, koja će biti testirana u okviru empirijskog dijela rada:

H4. MSP u Crnoj Gori karakteriše nizak stepen razvijenosti organizacione kulture usmjerene na razvoj inovacija.

Razvoj inovacija od strane preduzeća zahtijeva ulaganje odgovarajućih finansijskih i drugih resursa, što je prepoznato kao jedan od nekoliko ključnih barijera razvoja inovativne aktivnosti MSP. Međutim, istraživanja su pokazala da, osim navedenog, u preduzećima se potencijalno javlja i niz drugih barijera u razvoju inovacija, koje mogu biti uslovljene internim okruženjem, insitucionalnim faktorima koji djeluju iz spoljašnjeg okruženja preduzeća, ali i odlikama organizacione kulture (Savitskaya et al. 2010). Ipak, različiti autori pridaju različit značaj pojedinim barijerama, što naglašava kontekstnu osjetljivost istraživanja na temu inovativne

aktivnosti preduzeća i potrebu sprovođenja istraživanja u okviru pojedinačnih geografskih tržišta, radi prilagođavanja institucionalnih okvira, ali i načina upravljanja preduzećima, a sve u cilju stimulisanja rasta broja inovacija, naročito u sektoru MSP. Bez obzira na različitu prirodu barijera sa kojima se MSP suočavaju u procesu razvoja inovacija, u literaturi se kao najznačajniji izdvajaju nedostatak finansijskih i ljudskih resursa (Indrawati, 2020; Moraes Silva et al. 2020; Maldonado-Guzman et al. 2017). Uzimajući u obzir prethodno navedeno, u ovom radu je definisana četvrta hipoteza:

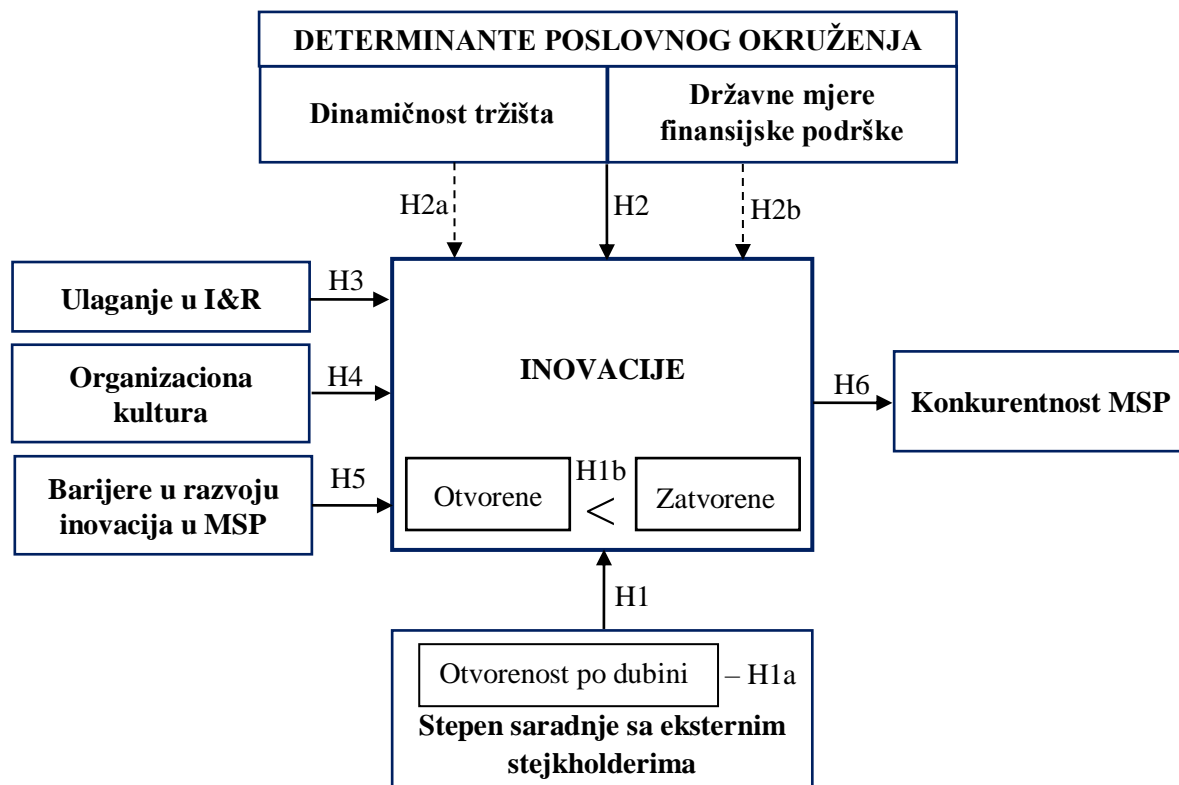
H5: Nedostatak finansijskih i ljudskih resursa predstavlja ključnu barijeru razvoju inovacija u MSP u Crnoj Gori.

Osnovni razlog i svrha jačanja stepena inovativnosti i kreiranja inovacija ogledaju se u njihovom pozitivnom uticaju na jačanje konkurentske prednosti i tržišne pozicije preduzeća. Međutim, razvoj inovacija sam po sebi ne garantuje preduzeću ostvarivanje konkurentske prednosti, već je ovakav ishod uslovljen stepenom usklađenosti kreiranih inovacija sa zahtjevima ciljnog tržišta, odnosno stepenom u kome inovacije omogućavaju povećanje efikasnosti poslovnih procesa u odnosu na konkurenciju. Odatle, primarni cilj preduzeća nije razvoj inovacija uopšte, već razvoj onih inovacija koje omogućavaju ostvarivanje prinosa na uložena sredstva i ujedno sticanje i održavanje konkurentske prednosti. Tradicionalni pristup mjerenju doprinosa inovacija povećanju konkurentnosti zasnovan je na analizi finansijskih pokazatelja, kao što su prihod, profit, prinos na investicije itd. (Dresch et al. 2018; Ogunsiji & Ladanu, 2017). Međutim, ovakav pristup je otežavao mjerenje uticaja inovacija na jačanje konkurentske prednosti, iz razloga što pojedine inovacije zahtijevaju vremenski period od nekoliko godina, kako bi njihovi pozitivni uticaji na konkurentnost preduzeća bili u potpunosti vidljivi. Otuda, većina autora u savremenoj literaturi koristi pristup zasnovan na istraživanju percepcije menadžera i koji podrazumijeva primjenu većeg broja pokazatelja, često nefinansijskih, kao što su relativni kvalitet proizvoda, fleksibilnost proizvodnje u poređenju sa konkurentima, relativna brzina proizvodnje i isporuke, imidž preduzeća i sl. (Ferreira et al. 2021; Díaz-Chao et al. 2016; Chen i Chang, 2013; Afsharghasemi et al. 2013, Al-Awawdeh i Al-Sharairi, 2012). Sa druge strane, u postojećoj literaturi je uočen nedostatak empirijskih istraživanja u Crnoj Gori i zemljama regiona, koja analiziraju da li je uzrok nedovoljne konkurentnosti preduzeća mali broj kreiranih inovacija ili inovacije koje preduzeća razvijaju u značajnijoj mjeri ne doprinose jačanju konkurentnosti, usled neadekvatnog korišćenja njihovog tržišnog potencijala. U cilju pronalaska odgovora na ovo pitanje, u radu je definisana i peta hipoteza:

H6: Rast broja kreiranih inovacija od strane MSP u Crnoj Gori ima pozitivan uticaj na jačanje njihove konkurentske prednosti.

Polazeći od definisanih istraživačkih pitanja i hipoteza, razvijen je konceptualni model istraživanja predstavljen grafikom 1.

Grafik 1: Konceptualni model istraživanja

Dati konceptualni model zasnovan je na pretpostavci da rast saradnje MSP u Crnoj Gori sa eksternim stakeholderima ima pozitivan uticaj na stepen njihove inovativnosti (H1), ali da ova preduzeća nedovoljno razvijaju saradnju sa spoljašnjim stakeholderima, odnosno da nisu u značajnijem stepenu usvojila koncept otvorenih inovacija (H1a), zbog čega je većina inovacija koje razvijaju zatvorenog tipa (H1b). Dalje, modelom je pretpostavljeno da su aktivnosti preduzeća usmjerene na razvoj inovacija (bilo otvorenih, bilo zatvorenih) determinisane uticajem nekoliko grupa faktora. Prvu grupu čine determinante poslovnog okruženja (H2), gdje se kao najvažnije izdvajaju dinamičnost tržišta (a koja se ogleda u promjenama preferencija potrošača, strukturi i intezitetu konkurencije i brzinom promjena u tehnologiji) i državne mjere finansijske podrške usmjerene ka stimulisanju razvoja inovacija (H2a i H2b respektivno). Drugu grupu čine interni faktori koji su pod kontrolom menadžmenta preduzeća (H3 i H4). Kako je prethodno navedeno, istraživanjem će biti obuhvaćena dva ključna faktora, koja su se u savremenoj literaturi izdvojila među najvažnijima: ulaganje u I&R i organizaciona kultura koja je usmjerena ka razvoju inovacija, a što se ogleda u primjeni liderstva orijentisanog na znanje, preduzetničkoj otvorenosti i proaktivnosti i potencijalnom apsorpcijskom kapacitetu preduzeća. Na kraju, treću grupu čine barijere koje ometaju preduzeća u procesu razvoja inovacija (H5) i uključuju kako tzv. spoljašnje barijere tj. one koje su uglavnom determinisane prirodom poslovnog okruženja u kojem preduzeće obavlja svoju djelatnost (kao što je nemogućnost preduzeća da pronade odgovarajućeg partnera, rizik od oportunističkog ponašanja partnera, administrativna ograničenja itd.), tako i tzv. unutrašnje barijere koje se vezuju za karakteristike samog preduzeća (kao što su nedostatak adekvatnih ljudskih resursa, nedostatak finansijskih sredstava, složeno upravljanje procesom razvoja inovacija, neadekvatna postojeća tehnologija itd.). Model pretpostavlja da se inovativne aktivnosti preduzeća ostvaruju u okviru simultanog dejstva navedenih grupa faktora, pri čemu upravo kroz razvoj otvorenih i/ili zatvorenih inovacija preduzeća jačaju svoju konkurentnost, zasnovanu na preduzetničkim performansama

(H6). Kako je prethodno navedeno, za mjerenje intenziteta promjene, odnosno jačanja konkurentnosti preduzeća biće primijenjen pristup zasnovan na percepciji menadžmenta u pogledu napretka preduzeća po osnovu više indikatora, kao što su troškovna efikasnost, relativni kvalitet proizvoda, fleksibilnost proizvodnje i isporuke u poređenju sa konkurentima, relativna brzina proizvodnje i isporuke, imidž preduzeća i sl. (a što je u skladu sa pristupom koji su koristili autori u savremenoj literaturi, uključujući i Ferreira et al. 2021; Díaz-Chao et al. 2016; Chen i Chang, 2013; Afsharghasemi et al. 2013, Al-Awawdeh i Al-Sharairi, 2012). Na kraju, važno je istaći da će svi navedeni faktori i barijere biti mjereni grupom indikatora koji, radi jednostavnosti prikaza, nisu predstavljeni na grafiku.

U svrhu ocjene definisanog konceptualnog modela, odnosno testiranja definisanih hipoteza, biće prikupljeni primarni podaci kroz sprovođenje anketnog istraživanja, dok će prikupljeni podaci biti analizirani korićenjem naprednih statističkih alata, a što je detaljnije objašnjeno u nastavku ovog dokumenta.

B3. Metode i plan istraživanja

Polazeći od utvrđenih ciljeva istraživanja i definisanih hipoteza, doktorska disertacija obuhvatiće dva dijela – teorijsko i empirijsko istraživanje. Teorijski dio disertacije biće zasnovan na postojećem znanju iz ove oblasti, koristeći relevantne knjige, naučne članke i druge publikacije, odnosno sekundarne podatke dostupne u bazama podataka kao što su Web of Science, Science Direct, Google Scholar i EBSCO. U ovom dijelu disertacije, izrada teorijskog istraživanja obuhvatiće: (1) pregled literature i (2) kvantitativnu analizu postojećeg korpusa znanja korišćenjem bibliometrijske analize. Bibliometrijska analiza će se vršiti korišćenjem softvera za kvalitativnu analizu podataka (VosViewer/QDA Miner/R). Na osnovu zaključaka koji proizilaze iz postojeće literature u ovoj oblasti, koristeći deskriptivnu metodu, metode analize i sinteze, kao i analizu sadržaja, biće razvijena osnova za razvoj konceptualnog modela empirijskog istraživanja.

U drugom dijelu doktorske disertacije, za potrebe testiranja kreiranog konceptualnog modela, odnosno testiranje definisanih hipoteza, biće sprovedeno empirijsko istraživanje. Ovim istraživanjem biće obuhvaćena mala i srednja preduzeća koja posluju u Crnoj Gori. Za potrebe prikupljanja primarnih podataka biće sastavljen upitnik, koji će sadržati kombinaciju otvorenih i zatvorenih pitanja, kao i Likertovu skalu, koja je validirano sredstvo za mjerenje stavova ispitanika.

Upitnik će biti sastavljen iz šest djelova. Pitanja iz prvog dijela odnosiće se na opšte informacije o anketiranim preduzećima. Drugi dio upitnika biće prilagođen prema istraživanju autora Pervan et al. (2015) i Nasution et al. (2011) i uputstvu OECD/Eurostat (2018) i koristiće se za mjerenje inovativnosti anketiranih kompanija, kao i za ocjenu stepena otvorenosti tj. saradnje sa ostalim partnerima u procesu razvoja inovacija, a dobijeni podaci će se koristiti za testiranje hipoteza H1a i H1b, odnosno generičke hipoteze H1. Treći dio upitnika biće kreiran shodno istraživanjima Baccarella et al. (2021), OECD/Eurostat (2018) i Rodrigo-Alarcón et al. (2017) i biće usmjeren na mjerenje uticaja eksternih faktora (dinamičnosti tržišta i državnih finansijskih mjera podrške) na inovativnu aktivnost preduzeća, što predstavlja neophodne podatke za testiranje hipoteza H2a i H2b, odnosno generičke hipoteze H2. Četvrti dio upitnika će biti prilagođen na osnovu istraživanja autora Da Costa et al. (2014), Verbanò et al. (2015) i Inaunen i Schenker-Vicki (2011) i koristiće se za mjerenje uticaja ulaganja u I&R i organizacione kulture na inovativnu aktivnost preduzeća, a ovi podaci su potrebni za testiranje

treće i četvrte hipoteze (H3 i H4). Peti dio upitnika će biti kreiran prema radovima autora Garcia Martinez et al. (2014), Bigliardi i Galati (2016), a dobijeni podaci po osnovu ovih pitanja korišće se za procjenu uticaja različitih barijera koje potencijalno ometaju razvoj i realizaciju inovativne aktivnosti preduzeća, odnosno za testiranje hipoteze H5. Konačno, šesti dio upitnika biće prilagođen na osnovu istraživanja autora Ferreira et al. (2021) i Díaz-Chao et al. (2016), a podaci prikupljeni ovom grupom pitanja biće korišćeni za procjenu uticaja inovacija na povećanje konkurentnosti preduzeća, odnosno za testiranje šeste hipoteze (H6).

Nakon kreiranja upitnika, istraživanje će biti sprovedeno elektronskim putem, slanjem upitnika na mejl adrese odabranih mikro, malih i srednjih preduzeća, registrovanih u Centralnom registru privrednih subjekata Crne Gore, čiji su kontakt podaci dostupni. Kako bi se postigla veća stopa ispunjenosti upitnika, isti će biti proslijeđen i kroz bazu korporativnih mejlova Privredne komore Crne Gore, sa čijim predstavnicima je već dogovoren ovakav vid podrške realizaciji empirijskog dijela istraživanja. Preduzeća koja će biti uključena u istraživanje biće odabrana metodom stratifikovanog slučajnog uzorkovanja, gdje se kriterijum za određivanje stratumu odnosi na njihovu pripadnost grupi MSP. Uzimanje veličine preduzeća kao kriterijum za odabir stratumu proizilazi iz činjenice da od 39 682 registrovana preduzeća, koja posluju u Crnoj Gori, njih 99,8% pripada upravo ovoj kategoriji (Monstat, 2021). Sa druge strane, usled nedostatka istraživanja iz ove oblasti u Crnoj Gori, ne postoje informacije koje bi ukazale na to da li neka druga karakteristika crnogorskih preduzeća značajno utiče na njihovu inovativnost, te da bi je trebalo uzeti u obzir prilikom uzorkovanja. Otuda se, stratifikovani slučajni uzorak može smatrati reprezentativnim. U okviru ovako dobijenog uzorka biće dodatno korišćen i pristup „snježne grude“. Naime, prilikom inicijalnog slanja upitnika na mejl adrese slučajno odabranih kompanija iz kategorije MSP, istovremeno će im biti upućena i molba da upitnik prosljede i drugim kompanijama iz ove kategorije, sa kojima imaju uspostavljenu saradnju. Imajući u vidu broj MSP u Crnoj Gori, u okviru empirijskog istraživanja biće anketirano najmanje 150 njih, dok će ispitanici kojima je upitnik namijenjen biti zaposleni na rukovodećim pozicijama u preduzećima obuhvaćenim istraživanjem.

Analiza empirijskih podataka biće sprovedena korišćenjem softverskog paketa dizajniranog za istraživanja u društvenim naukama – SPSS. U ovom dijelu rada biće dominantno zastupljen kvantitativni pristup, a podaci će biti analizirani korišćenjem Modela strukturnih jednačina (SEM), ANOVA testa i metodama deskriptivne statistike. SEM, kao kombinacija faktorske analize i analize višestruke regresije, koristi se za procjenu i mjerenje odnosa između mjerljivih i latentnih varijabli (faktora) u istraživanju. U okviru ove statističke analize mogu se razlikovati dvije vrste varijabli – endogene i egzogene. Varijable predstavljene u konceptualnom modelu istraživanja koje čine glavne latentne varijable tj. faktore (determinante okruženja, ulaganje u I&R, organizaciona kultura i barijere u procesu razvoja inovacija) su zapravo endogene varijable i biće ocjenjivane korišćenjem skupa indikatora, kao što je već objašnjeno. Ovi indikatori će predstavljati egzogene varijable modela. Kao zavisne (takođe endogene varijable) u modelu tretiraju se kreirane inovacije (otvorene i zatvorene), kao i konkurentnost preduzeća. Imajući u vidu da je, takođe, riječ o kategorijama koje nisu direktno mjerljive, svaka od njih biće procijenjivana nizom indikatora, kako je već ranije navedeno. Primjenom SEM-a biće moguće procijeniti relativnu snagu uticaja spoljašnjih i unutrašnjih faktora i da li je njihov uticaj na razvoj inovacija pozitivan ili negativan. Preciznije, kroz ocjenu vrijednosti koeficijenta koji mjeri uticaj stepena otvorenosti na inovacije i uz korišćenje metoda deskriptivne statistike, biće moguće utvrditi koliko su preduzeća otvorena za saradnju, da li u većem broju razvijaju otvorene ili zatvorene inovacije, te da li rast stepena otvorenosti preduzeća pozitivno utiče na razvoj inovacija (hipoteze H1a i H1b, odnosno generička hipoteza H1). Dalje, kroz ocjenu vrijednosti koeficijenta koji predstavlja uticaj determinanti okruženja

na razvoj inovacija od strane MSP biće utvrđeno da li dinamičnost tržišta i mjere finansijske podrške imaju statistički značajan uticaj na razvoj inovacija, kao i da li je taj uticaj pozitivan ili negativan (hipoteze H2a i H2b, odnosno generička hipoteza H2). Ocjenom vrijednosti koeficijenta koji mjeri uticaj ulaganja u I&R na razvoj inovacija i primjenom metoda deskriptivne statistike, biće analizirano koliko MSP u Crnoj Gori ulažu sredstava u ove namjene i da li rast ulaganja preduzeća u ovu svrhu statistički značajno utiče na razvoj inovacija (hipoteza H3). Ocjenom vrijednosti koeficijenta koji predstavlja uticaj organizacione kulture na inovativnost preduzeća, uz primjenu i metoda deskriptivne statistike, biće utvrđeno da li MSP u Crnoj Gori razvijaju odgovarajuću organizacionu kulturu, ali i koji njen segment (liderstvo orijentisano na znanje, preduzetnička proaktivnost ili orijentacija na jačanje apsorpcijskog kapaciteta) ima najveći uticaj (H4). Takođe, ocjenom pojedinačnih koeficijenata u SEM modelu za različite barijere biće moguće utvrditi i koje potencijalne barijere predstavljaju najveće prepreke u tom procesu (H5). Konačno, ova statistička analiza će biti korišćena i za procjenu uticaja razvoja otvorenih i zatvorenih inovacija na jačanje konkurentnosti preduzeća (H6). Otuda će primjena SEM modela omogućiti i testiranje svih hipoteza definisanih u radu. Sa druge strane, primjena ANOVA testa će omogućiti dobijanje dodatnih informacija koje mogu biti važne za detaljnije razumijevanje ishoda testiranja definisanih hipoteza, i uopšte rezultata dobijenih SEM modelom. Preciznije, ova statistička analiza će biti korišćena sa ciljem utvrđivanja da li postoji značajna razlika u stepenu otvorenosti preduzeća i primjeni koncepta otvorenih inovacija u zavisnosti od toga da li preduzeće pripada proizvodnom ili uslužnom sektoru. Dakle, kao kontrolna varijabla u ovoj analizi koristiće se pripadnost preduzeća proizvodnom sektoru i testiraće se da li preduzeća koja pripadaju sektoru usluga usvajaju koncept otvorenih inovacija u različitoj (većoj ili manjoj) mjeri, u odnosu na kontrolnu grupu preduzeća. Drugim riječima, ova statistička analiza će omogućiti testiranje postojanja razlika između dvije grupe preduzeća (uslužnih i proizvodnih) u pogledu stepena u kome usvajaju koncept otvorenih inovacija, imajući u vidu razlike u intenzitetu i obliku komunikacije i saradnje sa različitim stejkholderima, koje su svojstvene preduzećima u zavisnosti od njihove pripadnosti proizvodnom, odnosno uslužnom sektoru.

Pored prethodno navedenih kvantitativnih metoda, u radu će se primjenjivati i metoda deskriptivne statistike, koja omogućava potpuniju i detaljniju interpretaciju dobijenih rezultata, kao i olakšano izvlačenje zaključaka.

B4. Naučni doprinos

Ova disertacija će pružiti višestruki naučni doprinos postojećoj literaturi iz oblasti inovacija, preduzetništva i menadžmenta, posmatrano sa nekoliko aspekata.

- Disertacija će doprinijeti boljem razumijevanju načina na koji je moguće međusobno uskladiti djelovanje niza spoljašnjih i unutrašnjih faktora, koji determinišu inovativnost preduzeća. Ovo je naročito važno kada se ima u vidu da faktori obuhvaćeni istraživanjem ne utiču na inovativne aktivnosti preduzeća naizmjenično, već istovremeno, a da je dosadašnja literatura iz ove oblasti istraživala značaj pojedinih faktora, ali bez adekvatne analize načina na koji njihov simultani uticaj definiše inovativnost preduzeća.
- Istraživanje obuhvaćeno disertacijom će doprinijeti prevazilaženju literarnog jaza koji je uočljiv u inostranoj, a naročito u domaćoj literaturi, a koji se odnosi na mali broj istraživanja usmjerenih na analizu uticaja dinamičnosti tržišta kao determinante

inovativnosti preduzeća. Značaj ovog doprinosa ogleda se u činjenici da su istraživanja iz navedene oblasti oskudna čak i u razvijenim zemljama, a naročito u zemljama u razvoju.

- Disertacija će dati značajan teorijski doprinos domaćoj literaturi iz oblasti inovacija, kroz istraživanje ključnih faktora koji podstiču razvoj inovacija od strane MSP u Crnoj Gori, ali i najvažnijih barijera koje ometaju te napore. Prethodno navedeno je posebno važno u kontekstu činjenice da je literatura iz ove oblasti, koja se odnosi na Crnu Goru i zemlje regiona, veoma oskudna i uglavnom je usmjerena na analizu aktuelnog stanja u pogledu postojećih kapaciteta za inoviranje i do sada realizovanih inovativnih aktivnosti preduzeća, ali bez detaljnijeg uvida u faktore koji prethodno navedeno zapravo determinišu. Sa druge strane, pomenute zemlje uglavnom karakteriše relativno mali obim tržišta i nedovoljna razvijenost ekonomije, kao i činjenica da su bile suočene sa nizom posledica koje je proces tranzicije uslovio, a što se posebno ogleda u nedovoljnoj konkurentnosti preduzeća i privrede u cjelini. Otuda je upitno da li se u takvim uslovima privređivanja mogu primijeniti rezultati istraživanja sprovedenih u razvijenim i ne-tranzicionim zemljama, zbog čega ovaj aspekt očekivanog naučnog doprinosa disertacije naročito dobija na važnosti.
- U okviru disertacije biće razvijen model otvorenih i zatvorenih inovacija, zasnovan na setu naučno-utemeljenih smjernica i empirijskom istraživanju, čija bi implementacija omogućila rast inovativnosti, a posredno i rast konkurentnosti MSP u Crnoj Gori. Naime, imajući u vidu da kompanije iz Crne Gore i drugih zemalja regiona karakteriše nizak stepen inovativnosti, jačanje njihovih inovativnih kapaciteta je jedan od primarnih ciljeva i pretpostavki koje moraju biti ispunjene, kako bi se ojačala konkurentnost i uopšte preduzetničke performanse preduzeća. To je moguće postići, prije svega, aktivnostima koje se temelje na informacijama dobijenim kroz naučno istraživanje i razumijevanje determinanti njihove inovativnosti, a što je u fokusu ove disertacije. Stoga se očekuje da će razvijeni model biti pogodan za primjenu ne samo u Crnoj Gori, već i u drugim zemljama u razvoju, koje se suočavaju sa izazovom nedovoljne inovativnosti i konkurentnosti MSP.
- Na kraju, očekuje se da će disertacija stvoriti dobru polaznu osnovu za dalja istraživanja na ovu temu u Crnoj Gori i zemljama u okruženju.

Očekivani praktični doprinos disertacije je, takođe, višestruk.

- Prvo, kroz analizu uticaja dinamičnosti tržišta na inovativnu aktivnost preduzeća, te procjenu efikasnosti sadašnjih državnih mjera finansijske podrške, biće utvrđeno koliko su preduzeća sposobna da se prilagode promjenama tržišta i na koji način kreatori ekonomske politike, ali i menadžeri mogu unaprijediti ovaj proces.
- Drugo, na osnovu rezultata istraživanja biće utvrđeno koliko uspješno menadžment upravlja unutrašnjim determinantama inovativnosti, te koje od njih je potrebno dodatno razvijati i osnažiti.
- Treće, na osnovu analize glavnih barijera koje ometaju razvoj inovacija, biće kreirane preporuke i za menadžere i za kreatore ekonomske politike, kako bi iste bile otklonjene, ili bar umanjene.
- Četvrto, ocjenom uticaja razvoja inovacija na jačanje konkurentnosti analiziranih preduzeća biće pružen uvid u to da li je glavni uzrok slabe konkurentnosti domaće privrede nedovoljan potencijal za razvoj inovacija od strane MSP, ili neadekvatna tržišna realizacija kreiranih inovacija tj. njihova slaba usklađenost sa zahtjevima tržišta.
- Konačno, kroz analizu stepena otvorenosti preduzeća, odnosno saradnje sa drugim

partnerima u procesu razvoja inovacija, biće poznato u kojoj mjeri MSP u Crnoj Gori usvajaju koncept otvorenih inovacija, ali i na koji način se stepen primjene ovog koncepta može povećati, zahvaljujući sintezi istraživanja unutrašnjih i spoljašnjih determinanti inovativnosti sa jedne strane, i razumijevanju značaja i intenziteta barijera, sa druge strane.

Na osnovu svega navedenog, ovaj rad će rezultirati konkretnim preporukama upućenim kako menadžerima, tako i kreatorima ekonomske politike, u pogledu mjera koje je potrebno preduzeti sa ciljem jačanja konkurentnosti sektora MSP, zasnovane na osnaživanju preduzetničkih performansi pojedinačnih preduzeća.

B5. Finansijska i organizaciona izvodljivost istraživanja

Finansijski i organizaciono, istraživanje je optimalno programirano. Prethodno navedeno upućuje da izrada ove doktorske disertacije ne iziskuje značajna finansijska sredstva i moguće ga je sprovesti u skladu sa postavljenim vremenskim okvirom. Komisija je mišljenja da Ekonomski fakultet Podgorica može obezbijediti finansijske i organizacione uslove za realizaciju istraživanja, neophodnog za izradu ove doktorske disertacije.

Mišljenje i prijedlog komisije

Prema mišljenju Komisije, doktorska disertacija kandidata mr Dragane Ćirović, čiji je naslov „Razvoj modela otvorenih i zatvorenih inovacija u funkciji jačanja konkurentnosti mikro, malih i srednjih preduzeća u Crnoj Gori“, predstavlja originalan i vrijedan naučno istraživački poduhvat.

Predloženi sadržaj, metode i izabrana istraživačka strategija su naučno utemeljeni i inovativni, te kao takvi iziskuju pažnju naučne i profesionalne zajednice, uz očekivanje konkretnih, relevantnih i korisnih rezultata u teorijskom i praktičnom smislu.

Kandidat je zadovoljio sve neophodne kriterijume i uspješno odbranio polazna istraživanja.

Komisija jednoglasno predlaže da se prihvati prijedlog doktorske disertacije mr Dragane Ćirović pod naslovom "Razvoj modela otvorenih i zatvorenih inovacija u funkciji jačanja konkurentnosti mikro, malih i srednjih preduzeća u Crnoj Gori " i odobri dalji rad na njoj.

Prijedlog izmjene naslova

/

Prijedlog promjene mentora i/ili imenovanje drugog mentora

/

Planirana odbrana doktorske disertacije

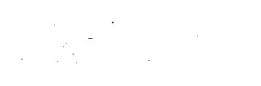
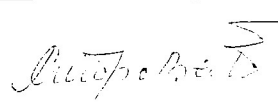
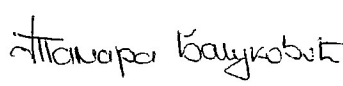

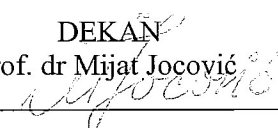
Ljetnji semestar, 2024. godine

Izdvojeno mišljenje

/

Ime i prezime

Napomena

ZAKLJUČAK		
Predložena tema po svom sadržaju odgovara nivou doktorskih studija.	DA	NE
Tema je originalan naučno-istraživački rad koji odgovara međunarodnim kriterijumima kvaliteta disertacije.	DA	NE
Kandidat može na osnovu sopstvenog akademskog kvaliteta i stečenog znanja da uz adekvatno mentorsko vođenje realizuje postavljeni cilj i dokaže hipoteze.	DA	NE
Komisija za ocjenu podobnosti teme i kandidata		
Docent dr Mirjana Kuljak, Ekonomski fakultet Podgorica, Univerzitet Crne Gore, Crna Gora (Titula, ime i prezime, ustanova i država predsjednika komisije)		
Prof. dr Marina Dabić, Ekonomski fakultet Zagreb, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska (Titula, ime i prezime, ustanova i država člana komisije)		
Prof. dr Boban Melović, Ekonomski fakultet Podgorica, Univerzitet Crne Gore, Crna Gora (Titula, ime i prezime, ustanova i država člana komisije)		
Prof. dr Slavica Mitrović Veljković, Fakultet tehničkih nauka, Univerzitet u Novom Sadu, Srbija (Titula, ime i prezime, ustanova i država člana komisije)		
Docent dr Tamara Backović, Ekonomski fakultet Podgorica, Univerzitet Crne Gore, Crna Gora (Titula, ime i prezime, ustanova i država člana komisije)		
U Podgorici, 18.11.2022.		
 DEKAN Prof. dr Mijat Jocić 		

PITANJA KOMISIJE ZA OCJENU PODOBNOSTI DOKTORSKE TEZE I KANDIDATA	
Doc. dr Mirjana Kuljak	1. Da li predloženi konceptualni model na određeni način uključuje i tzv. koncept „organizacije koja uči“ (eng. <i>Learning organization</i>)?
Prof. dr Marina Dabić	1. Koje prednosti bi preduzeća u Crnoj Gori mogla ostvariti primjenom koncepta otvorenih inovacija, prema Vašem mišljenju?
Prof. dr Boban Melović	1. Da li očekujete da će model otvorenih i zatvorenih inovacija, razvijen u okviru ove disertacije, biti relativno jednako pogodan za preduzeća različite djelatnosti, veličine i strukture vlasništva?

Prof. dr Slavica Mitrović Veljković	1. Značajan je broj različitih spoljašnjih faktora koji mogu uticati na inovativnost preduzeća. Zbog čega smatrate da su dinamičnost tržišta i finansijska pomoć države među najvažnijim, te da njih treba uključiti u konceptualni model?
Doc. dr Tamara Backović	1. Da li postoje neka ograničenja koja se eventualno mogu javiti, prvenstveno u domenu sprovođenja empirijskog istraživanja?
PITANJA PUBLIKE DATA U PISANOJ FORMI	
(Ime i prezime)	/
	/
	/
(Ime i prezime)	/
	/
	/
(Ime i prezime)	/
	/
	/
ZNAČAJNI KOMENTARI	
Uz jednoglasno prihvatanje predložene teme i dispozicije istraživanja, Komisija konstatuje da navedena prijava može da posluži kao primjer (model) u pripremi polaznih istraživanja drugim doktorandima kako na Ekonomskom fakultetu, tako i šire.	
/	
/	

PRILOG

Na osnovu člana 8 stav 4, a u vezi sa članom 32a Pravila doktorskih studija, Odbor za doktorske studije, nakon sprovedenog postupka glasanja, na sjednici održanoj 07. 11. 2022. godine dao je

SAGLASNOST

I

Da se prihvati prijedlog Vijeća Ekonomskog fakulteta broj 01/3/07 od 21. 10. 2022. godine za imenovanje Komisije za ocjenu prijave doktorske disertacije mr Dragane Ćirović, u sastavu: prof. dr Marina Dabić, redovna profesorica Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, prof. dr Boban Melović, redovni profesor Ekonomskog fakulteta Univerziteta Crne Gore, prof. dr Slavica Mitrović Veljković, redovna profesorica Fakulteta tehničkih nauka Univerziteta u Novom Sadu, doc. dr Mirjana Kuljak, docentkinja Ekonomskog fakulteta Univerziteta Crne Gore i doc. dr Tamara Backović, docentkinja Ekonomskog fakulteta Univerziteta Crne Gore.

OBRAZLOŽENJE:

Vijeće Ekonomskog fakulteta dostavilo je prijedlog broj 01/3/07 od 21. 10. 2022. godine za imenovanje Komisije za ocjenu prijave doktorske disertacije mr Dragane Ćirović, u gore navedenom sastavu.

Pravilima doktorskih studija propisano je da Komisija ima, po pravilu, tri člana, od kojih je jedan član mentor. Članovi komisije moraju biti iz naučne/umjetničke oblasti iz koje se doktorska teza predlaže. Uvidom u prijavu teme, zaključeno je da je predložena Komisija formirana u skladu sa Pravilima doktorskih studija.

Nakon sprovedenog postupka glasanja, od ukupno 11 članova Odbora, glasalo je 8 članova – 8 glasova **ZA**, nije bilo glasova protiv i uzdržanih, utvrđen je prijedlog kao u dispozitivu.

Broj: 01/2- 1938/1

Podgorica, 07. 11. 2022. godine

Predsjednik Odbora za doktorske studije

Prof. dr Boris Vukićević, s.r.

Na osnovu člana 33 Zakona o upravnom postupku ("Službeni list CG", br. 56/14, 20/15, 40/16 i 37/17) i službene evidencije, a po zahtjevu Ćirović Miloje Dragana, izdaje se

POTVRDA O STUDIRANJU

Student **Ćirović Miloje Dragana**, rođena **19-09-1993** godine u mjestu **Piževlja**, opština **Piževlja**, Republika **Crna Gora**, upisana je studijske **2019/20** godine, u **I** godinu studija, kao student koji se **samofinansira** na **akademske doktorske studije**, studijski program **EKONOMIJA**, koji realizuje **EKONOMSKI FAKULTET** - Podgorica Univerziteta Crne Gore u trajanju od **3 (tri)** godine sa obimom **180** ECTS kredita.

Studijske **2019/20** godine prijavila je *da sluša* **5** predmeta sa **40.00** (četrdeset) ECTS kredita.

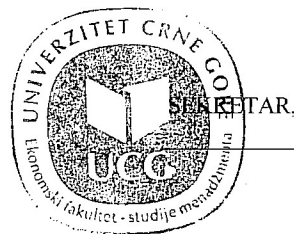
Po prvi put iz **I (prve)** godine, prijavila je *da sluša* **5** predmeta sa **40.00** (četrdeset) ECTS kredita, što iznosi **66.67%** od ukupnog broja ECTS kredita u **I** godinu.

Saglasno Statutu Univerziteta Crne Gore, **Ćirović Miloje Dragana** je po prvi put prijavila *da sluša* **2/3**, odnosno **66,67% (šezdesetšest 67/100 %)**, od ukupnog broja ECTS kredita sa **I** godine i studijske **2019/20** ima status **redovnog studenta** koji se **samofinansira**.

Uvjerenje se izdaje na osnovu službene evidencije, a u svrhu ostvarivanja prava na: (dječji dodatak, porodičnu penziju, invalidski dodatak, zdravstvenu legitimaciju, povlašćenu vožnju za gradski saobraćaj, studentski dom, studentski kredit, stipendiju, regulisanje vojne obaveze i slično).

M. P.

Broj: 22 / 11 -
Podgorica, 18.11.2022 godine

Na osnovu člana 33 Zakona o upravnom postupku ("Službeni list CG", br. 56/14, 20/15, 40/16 i 37/17), člana 115 Zakona o visokom obrazovanju ("Službeni list CG", br. 44/14, 52/14, 47/15, 40/16, 42/17, 71/17, 55/18, 3/19, 17/19, 47/19, 72/19, 74/20 104/21) i službene evidencije, a po zahtjevu studenta Ćirović Miloje Dragana, izdaje se

UVJERENJE O POLOŽENIM ISPITIMA

Student **Ćirović Miloje Dragana**, rođena **19-09-1993** godine u mjestu **Pljevlja**, opština **Pljevlja**, Republika **Crna Gora**, upisana je studijske **2019/2020** godine, u **I** godinu studija, kao student koji se **samofinansira** na **doktorske akademske studije**, studijski program **EKONOMIJA**, koji realizuje **EKONOMSKI FAKULTET - Podgorica** Univerziteta Crne Gore u trajanju od **3 (tri)** godine sa obimom **180** ECTS kredita.

Student je položio ispite iz sljedećih predmeta:

Redni broj	Semestar	Naziv predmeta	Ocjena	Uspjeh	Broj ECTS kredita
1.	1	EKONOMETRIJSKI METODI I MODELI	"A"	(odličan)	8.00
2.	1	MAKROEKONOMIJA	"A"	(odličan)	8.00
3.	1	METODE EKONOMSKIH ISTRAŽIVANJA	"A"	(odličan)	6.00
4.	1	METRIKA MARKETINGA	"A"	(odličan)	8.00
5.	2	KOMPJUTERSKE METODE ZA ANALIZU PODATAKA U EKONOM.	"A"	(odličan)	10.00

Zaključno sa rednim brojem **5**.

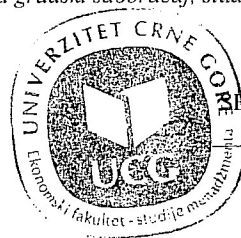
Ostvareni uspjeh u toku dosadašnjih studija je:

- srednja ocjena položenih ispita **"A" (10.00)**
- ukupan broj osvojenih ECTS kredita **40.00** ili **66.67%**
- indeks uspjeha **6.67**.

Uvjerenje se izdaje na osnovu službene evidencije, a u svrhu ostvarivanja prava na: (dječji dodatak, porodičnu penziju, invalidski dodatak, zdravstvenu legitimaciju, povlašćenu vožnju za gradski saobraćaj, studentski dom, studentski kredit, stipendiju, regulisanje vojne obaveze i slično).

Broj: 22 / 11 -
Podgorica, 18.11.2022 godine

M. P.

SEKRETAR,